

TA'LIM TIZIMIDA BOLA HUQUQLARINI TA'MINLASH ZARURIYATI

Norqulova Umida Xurazovna

O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar vazirligi

Samarqand akademik litseyi o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim tizimida bola huquqlarini ta'minlashning dolzarbligi, xalqaro huquqiy hujjatlar va milliy qonunchilikda ularning mustahkamlanishi hamda amaliyotda bajarilish mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim jarayonida bola shaxsiy huquqlarini hurmat qilish, ularning manfaatlarini ustuvor qo'yish, ta'lim muassasalarida diskriminatsiyasiz va xavfsiz muhitni yaratish masalalari keng yoritiladi. Maqolada bola huquqlarini ta'minlashda pedagoglarning roli, ota-onalar bilan hamkorlik hamda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: bola huquqlari, ta'lim tizimi, Konvensiya, huquqiy himoya, diskriminatsiya, pedagogik mas'uliyat.

KIRISH

Bola huquqlari masalasi bugungi kunda nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy, ma'naviy va pedagogik jihatdan ham eng muhim dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Chunki yosh avlodning huquq va manfaatlari ta'minlanmagan jamiyatda ta'lim-tarbiya jarayoni samarali bo'lishi mumkin emas. O'zbekiston Respublikasi Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Bola huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyasini ratifikatsiya qilgan davlat sifatida bolalarning ta'lim olish huquqini kafolatlashni o'z zimmasiga olgan. Shu sababli har bir ta'lim muassasasi bola huquqlarini e'zozlash, ularning qadr-qimmatini hurmat qilish va o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi uchun qulay muhit yaratishi shart.

ASOSIY QISM

Bola huquqlarini ta'lim tizimida ta'minlash, avvalo, inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Bola ta'lim olish, erkin fikr bildirish, sog'lom sharoitda yashash va rivojlanish huquqlariga ega. Bu huquqlar davlat tomonidan nafaqat huquqiy hujjatlar orqali kafolatlanadi, balki amaliy mexanizmlar orqali ham ta'minlanishi zarur. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida har bir bola sifatli ta'lim

olish huquqiga egaligi qayd etilgan. Demak, ta'lim muassasalari nafaqat bilim beruvchi, balki huquqlarni himoya qiluvchi maskan bo'lishi kerak.

Bola huquqlarini ta'minlashda pedagoglarning ma'naviy va kasbiy mas'uliyati juda katta ahamiyatga ega. O'qituvchi sinfda bolalarga nafaqat dars o'tuvchi, balki ularning huquqlarini hurmat qiluvchi, ularga adolatli munosabatda bo'luvchi shaxs sifatida namuna bo'lishi lozim. Masalan, ayrim o'quvchilarning ijtimoiy kelib chiqishi, jismoniy imkoniyatlari yoki qobiliyatlariga qarab kamsitish holatlariga yo'l qo'yilishi mutlaqo mumkin emas. Pedagog har bir o'quvchining individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, ularning shaxsiy fikrini qadrlash orqali bola huquqlarini amalda ta'minlaydi.

Shuningdek, bola huquqlarini ta'lim tizimida kafolatlashda ota-onalar va mahalla institutlari bilan hamkorlik ham muhim. Chunki bola faqat maktab doirasida emas, balki oilaviy va ijtimoiy muhitda ham huquqlarining himoyasiga muhtoj. Ota-onalarning bolani zo'ravonlikdan, mehnat ekspluatatsiyasidan va boshqa salbiy ta'sirlardan himoya qilishi, ta'lim muassasalari esa ota-onalar bilan hamkorlikda bu jarayonni nazorat qilishi lozim.

Yana bir muhim yo'nalish – ta'lim tizimida bola huquqlarini ta'minlashning psixologik va xavfsizlik jihatlaridir. Maktabda o'quvchilarning ruhiy salomatligini qo'llab-quvvatlash, ular uchun psixologik xizmatlarni kengaytirish, o'zaro hurmatga asoslangan ijtimoiy muhit yaratish zarur. Agar o'quvchi o'zini xavfsiz his qilmasa, uning o'quv faoliyati ham izchil kechmaydi. Shu bois, maktab psixologlari, ijtimoiy pedagoglar va sinf rahbarlari bola huquqlarining amalda ta'minlanishida faol ishtirok etishlari kerak.

Ta'lim tizimida bola huquqlarini ta'minlash istiqbollari ham mavjud. Xususan, raqamli ta'lim muhitida bolalar huquqlarini himoya qilish dolzarbdir. Internet orqali ta'lim jarayonida bolalarning shaxsiy ma'lumotlari, intellektual mulki va shaxsiy daxlsizligi ta'minlanishi lozim. Shu sababli, zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etishda ham bola huquqlarini asosiy mezon sifatida ko'rish zarur.

Bola huquqlarini ta'minlashda muhim masalalardan biri — ta'lim jarayonida inklyuzivlikni keng joriy etishdir. Har bir bola, uning jismoniy imkoniyatlari, ijtimoiy kelib chiqishi yoki qobiliyatidan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish huquqiga ega. Shu bois, umumiy ta'lim muassasalarida nogironligi bo'lgan bolalar, ijtimoiy himoyaga muhtoj o'quvchilar hamda turli ehtiyojlarga ega bo'lgan farzandlarning huquqlari amalda ta'minlanishi zarur.

Inklyuziv ta'lim nafaqat ularning huquqlarini kafolatlaydi, balki jamiyatda tenglik va bag'rikenglik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv orqali bola o'zini jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida his qiladi va bu uning shaxsiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2].

Bundan tashqari, bola huquqlarini ta'minlashning istiqbolli yo'nalishlaridan biri — ta'lim jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishda huquqiy va axloqiy me'yorlarni mustahkamlashdir. Raqamli ta'limning kengayishi bolalarning onlayn makonda huquqlarini himoya qilishni ham dolzarb masalaga aylantirmoqda. Bu jarayonda bolalarning shaxsiy ma'lumotlari, intellektual mulki va erkin fikr bildirish huquqlari ta'minlanishi lozim. Shu bilan birga, ularni internet xavfsizligiga oid bilimlar bilan qurollantirish, zararli kontentdan himoya qilish va raqamli madaniyatni shakllantirish ham ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biridir [4].

Shu nuqtai nazardan qaraganda, bola huquqlarini ta'minlash masalasi faqat maktab yoki o'qituvchi zimmasidagi vazifa emas, balki davlat, oila va jamiyat hamkorligini talab qiluvchi jarayondir. Agar bola huquqlari ta'lim muassasasida to'liq kafolatlangan, oilada e'zozlangan va jamiyat tomonidan qo'llab-quvvatlangan bo'lsa, natijada yosh avlod o'zini qadrlangan va himoyalangan shaxs sifatida his qiladi. Bu esa ularning nafaqat ta'lim jarayonidagi, balki butun hayotiy faoliyatidagi muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biriga aylanadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimida bola huquqlarini ta'minlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bola huquqlarini e'zozlash, ularni adolatli va diskriminatsiyasiz muhitda tarbiyalash nafaqat ularning individual manfaatlari, balki jamiyatning kelajak taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyatga ega. Shu bois, pedagoglar, ota-onalar va davlat institutlari bola huquqlarini ta'lim jarayonida ta'minlashda hamkorlikda ishlashlari zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 98 b.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020. – 64 b.

3. United Nations. Convention on the Rights of the Child. – New York: UN, 1989. – 36 p.
4. Qodirov, A. Inson huquqlari va bola huquqlari: nazariy va amaliy masalalar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019. – 212 b.
5. ЮНЕСКО. Обеспечение прав ребёнка в системе образования: международные стандарты и практика. – Париж: UNESCO Publishing, 2018. – 176 с.